

Språkliga samtidigheter i den finländska litteraturen

Text: Rita Paqvalén. Artikeln har publicerats i Lysmasken.net 4.11.2013.

”Om en helfinsk [författare] skriver långa meningar på finska, jämförs hennes meningar med långa meningar som skrivits av andra finländare som levt tidigare, men om en halvfinsk skriver långa meningar på finska, har hennes språk klart främmande influenser som har kommit till Finland någon annanstans ifrån, rentav tagit iland på våra (era?) stränder, och man är kanske lite överraskad över att hon någon gång öppnat en finsk roman.”
(Ranya El Ramly, Ylioppilaslehti 13.12.2002)

Sedan 2000-talets början har litteraturkritiker runtom i Norden suktat efter den stora ”invandrarromanen” som skulle spegla dagens mångkulturella verklighet och inte minst berika litteraturen med nya, lagom främmande röster. I Finland verbaliserades denna längtan på allvar år 2002 i samband med att Runeberg-priset tilldelades Ranya El Ramly (numera Paasonen) för hennes roman *Där solen står högst* (Auringon asema).

I recension efter recension, intervju efter intervju prisades romanen för det lyriska uttrycket och det interkulturella inslaget som tolkades som ett uttryck för en självbiografisk, autentisk postkolonial erfarenhet. Ganska snabbt blev det uppenbart att El Ramly/Paasonen, lika lite som hennes nordiska kollegor, varken kunde eller ville identifiera sig med den invandraröst medierna tillskrev henne. (För en mer ingående studie av mottagandet, se Hanna-Leena Nissiläs artikel ”Ranya ElRamly ja Auringon asema”, *Kulttuurintutkimus*, 2009: 1).

Mottagandet av El Ramly/Paasonen är ett intressant exempel på den roll som författaren med ett främmandeklingande namn har tilldelats i nordiska medier. Det illustrerar väl den tudelning i ett vi och ett dom, som termer såsom ”mångkultur” och ”invandrarlitteratur” ofta för med sig. Mångkulturalismen blir i värsta fall en gräns som fixerar ”invandrarförfattaren” i en viss form av annanhet som ”viet” definierar. Genom denna fixering reserveras gärna speciella ämnen för invandrarlitteraturen såsom utanförskap, främlingskap och ut/invandring, och romanen blir tolkad genom ett biografiskt filter.

Denna längtan efter den stora invandrarromanen utgår dessutom från en vanföreställning om ett förflutet och en kulturell tradition som präglats av enhet. Flerspråkighet och mångkultur inte är nya fenomen, utan tvärtom är de närmast betecknande för vårt lands (litteratur)historia. Litteraturen i Finland har inte enbart

skrivits på flera språk, utan flera centrala författare med Edith Södergran i spetsen har haft en flerspråkig och interkulturell bakgrund. Men hur väl tar det litterära fältet emot författare med annan språklig bakgrund och vilka möjligheter har de att etablera sig som författare i Finland?

Nya strukturer behövs

Under 2000-talet har litteraturforskningen och litteraturkritiken alltmer börjat problematisera en nationell kanon och intressera sig för interkulturalism, gränsöverskridande och flerspråkighet i den finländska litteraturen (se t.ex. projektet *Suomalaisen kirjallisen kulttuurin ylirajaisuus*, ung. "Gränsöverskridande i finländsk litterär kultur", ylirajainenkirjallisuus.wordpress.com/tutkimushanke). Men trots detta nya intresse och efterlysningen av den "stora invandrarromanen" styrs det litterära fältet i Finland fortfarande av gränser som är såväl nationella som språkliga.

Språkliga och nationella gränser avgör vem som kan inkluderas i "vår" litterära kanon och inte minst vem som kan upptas i författarförbund, tilldelas stipendier och nationella priser. Att dessa praktiker bör uppdateras är uppenbart. På vissa punkter har det redan skett en uppluckring – sedan 2010, som en följd av ett Alexandra Salmelas nominering till Finlandiapriset, behöver man inte mer vara en finländsk medborgare för att kunna bli tilldelad priset – men fortfarande verkar de nationella språken vara absoluta krav för att en författare ska kunna etablera sig i Finland. Och vilken plats i en inhemsk kanon har en finländsk författare som är bosatt utomlands och skriver på ett främmande språk?

I slutet av 2012 beboddes Finland av 266 949 personer med andra modersmål än svenska och finska, år 2030 beräknas antalet ligga närmare en halv miljon. Bland dessa nya och/eller blivande medborgare finns flera författare som inte nödvändigtvis skriver på finska eller svenska. Det litterära fältet liksom det kulturella fältet i Finland över lag måste uppdateras för att svara mot de utmaningar och möjligheter den nya befolkningsstrukturen för med sig.

Den finländska vardagen görs i dag (liksom även tidigare) på många olika språk och vi behöver en litteratur som kan gestalta den – på flera språk. Vi behöver också nya strukturer och konkreta insatser som gör det möjligt för författare som skriver på andra språk än finska och svenska att kunna etablera sig, att bli recenserade, kvalitetsgranskade och synliggjorda.

Samma gäller förstås även andra minoritetsförfattare, såsom de som verkar på de samiska språken, som fortfarande är ganska osynlig(gjord)a på det finländska litterära fältet. I dag verkar den största utmaningen för författare, som inte skriver på svenska och finska – vid sidan om att bli utgiven och få finansiering – vara att få synlighet på det litterära fältet och att inkluderas i finländska litterära sammanhang.

Litteratur för alla

Just nu pågår två viktiga flerspråkiga projekt som vill synliggöra författare med annan språklig bakgrund och skapa samarbete mellan dem och infödda finländska författare: Sivualo – Onko tämä suomalaista kirjallisuutta? (ung. Sidoljus – Är detta finländsk litteratur?, sivualo.wordpress.com) och Runokohtauksia (ung. Diktmöten). Medan det Helsingforsbaserade Sivualo i första hand arbetar för detta mål genom att arrangera evenemang, möten, debatter, workshops och diktuppläsningar, har det Åbobaserade projektet Runokohtauksia utarbetat en metod för att översätta dikter till finska genom en kulturtolk. I båda fallen handlar synlighet om både att få texterna översatta och att samarbeta med infödda författare över språkgränsen.

Översättning, kontakter med finsk- och svenskspråkiga kollegor samt möjligheter till uppträdanden i olika litterära sammanhang är konkreta sätt att skapa synlighet för författare med annan språklig bakgrund, men fortfarande återstår ett stort arbete för att ge dem en reell möjlighet att etablera sig som författare med allt vad det innebär av stipendier, pris, feedback och publicitet.

Servicen Kultur för alla inledde hösten 2013 ett samarbete med Läscentrum och Sivualo för att tillsammans med det litterära fältet och bidragsgivare utreda möjligheter för hur det litterära fältet bättre skulle kunna stöda författare med annan språklig bakgrund. Koneen Säätiös flerspråkighetsprogram, som stöder bägge ovan nämnda projekt, är ett steg i rätt riktning, men det behövs andra mer övergripande strukturella förändringar för att göra det finländska litterära fältet mer inkluderande.

Rita Paqvalén är FD i litteraturvetenskap och verksamhetsledare för servicen Kultur för alla.

Artikeln har publicerats tidigare i Lysmasken, Läscentrums tidning för litteraturkritik
4.11.2013: www.kiiltomato.net/sprakliga-samtidigheter-i-den-finlandsk-litteraturen